

travelbook

travelbook

Bieszczady

Bezdroża

ERGO
HESTIA®

Autor przewodnika: Krzysztof Plamowski (opracowanie na podstawie tekstów Natalii Figiel, Zbigniewa Klimczaka, Pawła Klimka, Barbary Zygmąńskiej oraz własnych)

Redaktor prowadzący: Łukasz Karolewski

Aktualizacja: Arkadiusz Głodek

Opieka techniczna: Miron Kokosiński

Skład: Miron Kokosiński

Źródło pochodzenia danych kartograficznych: OpenStreetMap.org

Okładka: materiały graficzne zostały wykorzystane za zgodą Shutterstock Images LLC

Wszelkie prawa zastrzeżone. Nieautoryzowane rozpowszechnianie całości lub fragmentu niniejszej publikacji w jakiegokolwiek postaci jest zabronione. Wykonywanie kopii metodą kserograficzną, fotograficzną, a także kopiowanie książki na nośniku filmowym, magnetycznym lub innym powoduje naruszenie praw autorskich niniejszej publikacji.

Wszystkie znaki występujące w tekście są zastrzeżonymi znakami firmowymi bądź towarowymi ich właścicieli.

Autorzy oraz Helion SA dołożyli wszelkich starań, by zawarte w tej książce informacje były kompletne i rzetelne. Nie biorą jednak żadnej odpowiedzialności ani za ich wykorzystanie, ani za związane z tym ewentualne naruszenie praw patentowych lub autorskich. Autorzy oraz Helion SA nie ponoszą również żadnej odpowiedzialności za ewentualne szkody wynikłe z wykorzystania informacji zawartych w książce.

Helion SA

ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice

tel.: 32 2309863

e-mail: redakcja@bezdroza.pl

księgarnia internetowa: <http://bezdroza.pl>

Drogi Czytelniku!

Jeżeli chcesz ocenić tę książkę, zajrzyj pod adres:

<http://bezdroza.pl/user/opinie/?bebit4>

Możesz tam wpisać swoje uwagi, spostrzeżenia, recenzję.

Wydanie IV

ISBN: 978-83-283-7724-0

Copyright © Helion SA, 2021

• Kup książkę	• Księgarnia internetowa
• Poleć książkę	• Lubię to!
• Oceń książkę	Nasza społeczność

travelbook

Bieszczady

Kup książkę

Poleć książkę

[Kup książkę](#)

[Poleć książkę](#)

Spis treści

Atrakcje Bieszczadów 10

Informacje praktyczne 16

Dojazd i komunikacja na miejscu 18

Komunikacja autobusowa 19

Komunikacja kolejowa 20

Własnym samochodem 20

Baza noclegowa 22

Schroniska 22

Nocleg pod namiotem 24

Oferta turystyczna 25

Szlaki piesze 25

Szlaki rowerowe i samochodowe 26

Wyciągi narciarskie 27

Trasy narciarskie 27

Konny szlak beskidzki 29

Ekomuzea 30

Turystyka powietrzna 30

Przygotowanie do wycieczki 31

Informacje krajoznawcze 34

Krajoznawcze ABC 36

Topografia 36

Przyroda 39

Historia 45

Zabytki 50

Ludzie Bieszczadów 51

Bieszczadzkie specjały 52

➤ Wydarzenia kulturalne 54

Bieszczady 56

Sanok i okolice 60

Lesko i okolice 70

➤ Ślady kultury żydowskiej 74

Propozycje wycieczek 78

Trasa rowerowa 1.

Wzgórze Gruszka 78

Ustrzyki Dolne i okolice 84

Propozycje wycieczek 90

Trasa piesza 1.

Ustrzyckie rozmaitości 90

Trasa rowerowa 2.

Wokół Ustrzyk Dolnych 92

Trasa rowerowa 3.

Koroną Ustrzyk Dolnych

i Równi 101

Baligród i okolice 104

Propozycje wycieczek 106

Trasa piesza 2.

W stronę Chryszczatej 106

Trasa rowerowa 4. Rabe 109

Solina i okolice 116

Propozycje wycieczek 120

Trasa piesza 3.

Wokół „Sinych Wirów” 120

Trasa rowerowa 5.

Solina i okolice 125

Trasa rowerowa 6.

Wokół Żukowa 126

Jezioro Solińskie 133

Czarna i okolice 142

Propozycje wycieczek 145

Trasa rowerowa 7.

Czarna 145

Trasa rowerowa 8.

Olchowiec 147

Trasa rowerowa 9.

W królestwie żubrów 149

➤ **Bieszczadzkie cerkwie 150**

Lutowiska i okolice 156

Propozycje wycieczek 160

Trasa piesza 4.

Nadsanie dla wytrwałych 160

Trasa piesza 5. Dwernik-Kamień,
szczyt dla koneserów 164

Trasa piesza 6.

Przez leśne ostępy Otrytu 168

Trasa rowerowa 10.

Otryt i dolina Sanu 171

Komańcza i okolice 182

Propozycje wycieczek 186

Trasa piesza 7.

Rezerwat „Zwieszło” 186

Trasa piesza 8.

Wycieczka na Suliłę 189

Trasa piesza 9. Przez buczyny pasma
granicznego 191

Ustrzyki Górne i okolice 246**Propozycje wycieczek 248**

- Trasa piesza 20.
Połonina Caryńska 249
- Trasa piesza 21.
Rozrogi Tarnicy 253
- Trasa piesza 22.
Na Tarnicę przez
Szeroki Wierch 256
- Trasa piesza 23.
Bukowe Berdo 260
- Trasa piesza 24.
„Worek bieszczadzki” 264

➤ Szlaki konne BdPN-u 269**Cisna i okolice 196****Propozycje wycieczek 199**

- Trasa piesza 10.
Śródleśne sanktuarium 199
- Trasa piesza 11.
„Zapomniany” masyw 201
- Trasa piesza 12. Z Jabłonek do Cisnej
przez Wysoki Dział 204
- Trasa piesza 13.
Wycieczka na Łopiennik 207
- Trasa piesza 14.
Co widać z Jasła? 209
- Trasa piesza 15. Wysoki Dział 213
- Trasa rowerowa 11. Wokół
Chryszczatej i Sinych Wirów 216
- Pamiątki wojenne 222

Wetlina i okolice 228**Propozycje wycieczek 230**

- Trasa piesza 16.
Połoniny w miniaturze 231
- Trasa piesza 17.
„Kultowy” Smerek 234
- Trasa piesza 18.
Połonina Wetlińska 236
- Trasa piesza 19.
Mateczniki pasma granicznego 240

Spis ramek

- Bacówki turystyki
kwalifikowanej PTTK 24
- Rzeka San 37
- Połoniny 38
- „Worek Bieszczadzki” 39
- Osuwiska 40
- Szlak wodny „Błękitny San” 78
- Turystyka powietrzna 81
- Ekomuzea 99
- Ekomuzeum „W ogniu paleniska
bieszczadzkiej kuźni” 113
- Szlak Ikon 148
- Ekomuzeum
„Śladami cerkwi” 149
- Rezerwat „Krywe” 173
- Bieszczadzka Kolejka Leśna 197
- Widoki z Hyrlatej 201
- Pomnik gen. Karola
Świerczewskiego 204
- Widoki z Jasła 210
- Widoki ze Smereka 235
- „Chatka Puchatka” 238
- Trójstyk granic 242
- Widoki z Połoniny Caryńskiej 250
- Widoki z Wielkiej Rawki 251
- Widoki z Rozsypańca 254
- Torfowisko „Wołosate” 259

INDEKS 274

Spis map

Bieszczady przednia okładka

Sanok tylna okładka

Sanok i okolice 58

Lesko i okolice 68

Ustrzyki Dolne i okolice 82

Baligród i okolice 102

Solina i okolice 114

Wokół „Sinych Wirów” 121

Płoso Centralne 134

Dolina Solinki 136

Dolina Sanu 138

Czarna i okolice 140

Lutowiska i okolice 154

Komańcza i okolice 180

Przez buczyny
pasma granicznego 192

Cisna i okolice 194

Wetlina i okolice 226

Ustrzyki Górne i okolice 244

„Worek Bieszczadzki” 265

Atrakcje Bieszczadów

PERŁY ARCHITEKTURY I MALARSTWA

Cerkiew w Turzańsku

Przepiękna w swojej subtelnej, drewnianej architekturze cerkiew łemkowska. Wzniesiona w 1803 r., jest jedną z kilku zachowanych w Polsce cerkwi w tzw. typie wschodniołemkowskim.

Cerkiew w Smolniku n. Sanem

Jedna z najstarszych cerkwi w Bieszczadach (1791), zbudowana w stylu bojkowskim, jedyna pozostałość po ludnej wsi.

Cerkiew w Uluczu

Jedna z najstarszych zachowanych drewnianych cerkwi w Polsce (wg źródeł pisanych 1510–17, wg badań dendrochronologicznych 1559). Położona na stromej, wysokiej górze, stanowiła centrum dawnego obronnego klasztoru prawosławnego.

♥ Cerkiew w Uluczu

♥ Cerkiew w Smolniku n. Sanem

Ikona Matki Boskiej Pięknęj Miłości

Cudowna ikona przeniesiona z cerkwi w Łopience, dziś znajduje się w kościele w Polańczyku.

Cerkiew w Równi

Piękna cerkiew w pobliżu Ustrzyk Dołnych, zbudowana w 1. poł. XVIII w., perła architektury drewnianej.

Kolekcja prac Zdzisława Beksinińskiego

Ekspozycję prac artysty można obejrzeć na sanockim zamku.

Kolekcja ikon na zamku w Sanoku

W zbiorach przechowywane są m.in. ikona z Paniszczowa – Matka Boża Hodegetria, polichromie z kościoła w Średniej Wsi k. Hoczwi oraz cerkwi w Liskowatemu k. Ustrzyk Dolnych.

związane z wydobywaniem ropy, a także zrekonstruowany rynek galicyjskiego miasteczka. Większość budynków posiada w pełni urządzone wnętrza. Na terenie skansenu prezentowana jest też stała wystawa ikon.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku to największy i jeden z najciekawszych skansenów w Polsce. Na powierzchni ok. 38 ha zgromadzono ok. 120 obiektów, dokumentujących kulturę materialną grup etnograficznych zamieszkujących niegdyś Bieszczady i Beskid Niski wraz z szeroko pojętymi pogórzami – Łemków, Bojków, Pogórzan i Dolinian. W ekspozycji znajdują się zabytki sakralne (kościół, trzy cerkwie, kapliczki), chałupy mieszkalne, budynki gospodarcze, szkoła, zajazd, warsztaty rzemieślnicze, urządzenia

▼ Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

▲ Kolekcja Ikon na zamku w Sanoku

Leskie judaica

Synagoga obronna (obecnie siedziba galerii twórców bieszczadzkich) oraz jeden z najstarszych w Polsce, dobrze zachowany kirkut z ok. 2 tys. macew.

Zapora na Sanie w Solinie

Najwyższa zapora w Polsce (ok. 82 m wysokości, 664 m długości). Projektowana na jeszcze w okresie międzywojennym, wzniesiona w latach 60. XX w., efektowna budowla hydrotechniczna.

▲ Ruiny zamku Sobień

▼ Zapora na Sanie w Solinie

Pozostałości

fortyfikacji wojskowych

Umocnienia jednej z największych linii obronnych z okresu II wojny światowej, tzw. Linii Mołotowa, oraz niemieckich umocnień granicznych (punkty oporu Sanok-Olchowce, Załuż, Lesko).

Ruiny zamku Sobień

Owiane legendami ruiny zamku możnego rodu Kmitów. Piotr Kmita w 1417 r. wyprawił tu Władysławowi Jagielle i Elżbiecie Granowskiej ucztę weselną. Na górze Sobień znajduje się również rezerwat przyrodniczy, a u jej stóp odnaleźć można dwa schrony żelbetowe z dawnej Linii Mołotowa.

Ruiny klasztoru Karmelitów Bosych w Zagórzu

Monumentalne ruiny stojące na wznieśieniu otoczonym z trzech stron rzeką Oslawą, obwiedzione kamiennymi murami ze strzelnicami. Karmel zagórski był fortyfikacją obronną. Został zbudowany na początku XVIII w. i oddany zakonowi karmelitów bosych przez Jana Franciszka Stadnickiego jako jego fundacja. Do dziś widać freski na ścianach i miejsca, gdzie stały ołtarz, konfesjonały, chór.

NAJWIĘKSZE ATRAKCJE PRZYRODNICZE

▲ Jezioro Duszatyńskie

Jezioro Solińskie

Największe zalewowe jezioro w kraju, położone malowniczo pośród wzniesień Bieszczadów i Pogórza Bieszczadzkiego.

Dolina Sanu

Rezerwat torfowiskowe, pozostałości wyludnionych po II wojnie światowej wsi i piękne widoki, które podziwiać można m.in. z punktu widokowego w Tworylnem.

▼ Sine Wiry

Jezioro Duszatyńskie

Ukryte w lasach masywu Chryszczatej jezioro osuwiskowe.

Kamień Leski

Ostaniec skalny w Glinnem niedaleko Leska.

Ściana skalna w Myczkowcach

Urwisko skalne górujące nad korytem Sanu. Długa na ok. 600 m i wysoka na 69 m ściana jest siedliskiem ciepłolubnych roślin naskalnych i miejscem gniazdowania puchacza.

Sine Wiry

Cenny przyrodniczo, objęty ochroną rezerwatu przełom rzeki Wetliny poniżej Jaworca, na południe od masywu Połomy – udostępniony w ramach utworzonej przez Nadleśnictwo Wetlina ścieżki widokowej. Malownicze progi skalne w korycie potoku.

Połoniny

Rozległe widokowe polany szczytowe, zwane połoninami, to najbardziej charakterystyczny element krajobrazu Bieszczadów.

BIESZCZADY NA LIŚCIE UNESCO

Międzynarodowy Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie”

Został wpisany na Listę UNESCO jako jedyny tego typu obiekt położony na terenie trzech państw – Polski, Słowacji i Ukrainy. Obejmuje on Bieszczadzki Park Narodowy, słowacki Park Narodowy „Połoniny”, ukraiński Użański Park Narodowy oraz kilka parków krajobrazowych. Na jego terenie realizowane są zadania w ramach programu UNESCO „Człowiek i Biosfera” (MAB – Man and Biosphere), który zakłada, że światowy system rezerwatów biosfery powinien odgrywać szczególną rolę w edukacji ekologicznej społeczeństw.

Drewniane cerkwie regionu Karpat

Razem z 14 innymi cerkwiami z Polski i Ukrainy na Listę UNESCO trafiły dwie prawosławne świątynie z terenu Bieszczadów pw. św. Michała Archanioła – w Smolniku i Turzańsku.

▲ Rezerwat Biosfery „Karpaty Wschodnie”

NAJCIEKAWSZE MUZEA I GALERIE SZTUKI

▼ Skansen w Sanoku

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

Największy skansen architektury ludowej w Polsce, jeden z największych w Europie (38 ha, ok. 120 obiektów). Zgromadzono w nim perełki architektury drewnianej Podkarpacia – zabytki kultury materialnej Łemków, Bojków, Pogórzan i Dolinian.

Muzeum Ikon w Sanoku

Wspaniałe zbiory sztuki cerkiewnej, eksponowane we wnętrzach sanockiego zamku.

Muzeum Przyrodnicze Bieszczadzkiego Parku Narodowego

Muzeum znajduje się w Ustrzykach Dolnych. Dla zwiedzających udostępnione są wystawy stałe i czasowe, przybliżające geografę, historię, etnografię, geologię, florę i faunę Bieszczadów.

Prywatne minimuzeum Łemków w domu państwa Boiwków w Komańczy

W kolekcji m.in. dobrze zachowane stroje łemkowskie i sprzęty gospodarstwa domowego. Gospodarze prowadzą też pracownię haftu i wyrobu biżuterii łemkowskiej. Można tu zobaczyć, jak powstają krywulki – charakterystyczne karpaccie naszyjniki.

Wystawa malarstwa Zdzisława Beksińskiego w Sanoku

Jedynie część z 600 dzieł posiadanych przez muzeum jest udostępniona zwiedzającym na sanockim zamku, ale i te robią wrażenie. Przekazane przez artystę w testamentie zbiory są od 2012 r. prezentowane na wystawie stałej w dobudowanym skrzydle zamku – Galerii Zdzisława Beksińskiego.

NIEZAPOMNIANE PRZEŻYCIA

Spacer doliną Łopienki

Cisza i spokój panujące w tej wyludnionej po II wojnie światowej dolinie oraz wizyta w samotnej kamiennej cerkwi, kryjącej kopię cudownej ikony MB Łopieńskiej, wywierają niesamowite wrażenie na wszystkich odwiedzających ten bieszczadzki zakątek.

Udział w „Święcie Chleba” w Dźwiniaczu Dolnym

Doskonała możliwość zapoznania się z tradycyjnym wypiekiem chleba, kulturą krajów karpaccich oraz tradycyjnym bieszczadzkim rzemiosłem.

♥ Bieszczadzka Kolejka Leśna

▲ Potonina Wetlińska

Przejazd wozem traperskim przez dolinę Oślawy

Przejazd wozem z Woli Michowej do Duszatyna sprawi, że każdy poczuje się jak pierwszy osadnik ruszający na podbój bieszczadzkiej głuszy.

Wejście na bieszczadzkie potoniny jesienią

Kolorowe bieszczadzkie lasy oraz widok niezmiernych przestrzeni na długo zapadają w pamięć.

Przejazd Bieszczadzką Kolejką Leśną

Uratowana przed zapomnieniem kolejka leśna stanowi jedną z głównych bieszczadzkich atrakcji.

Kup książkę

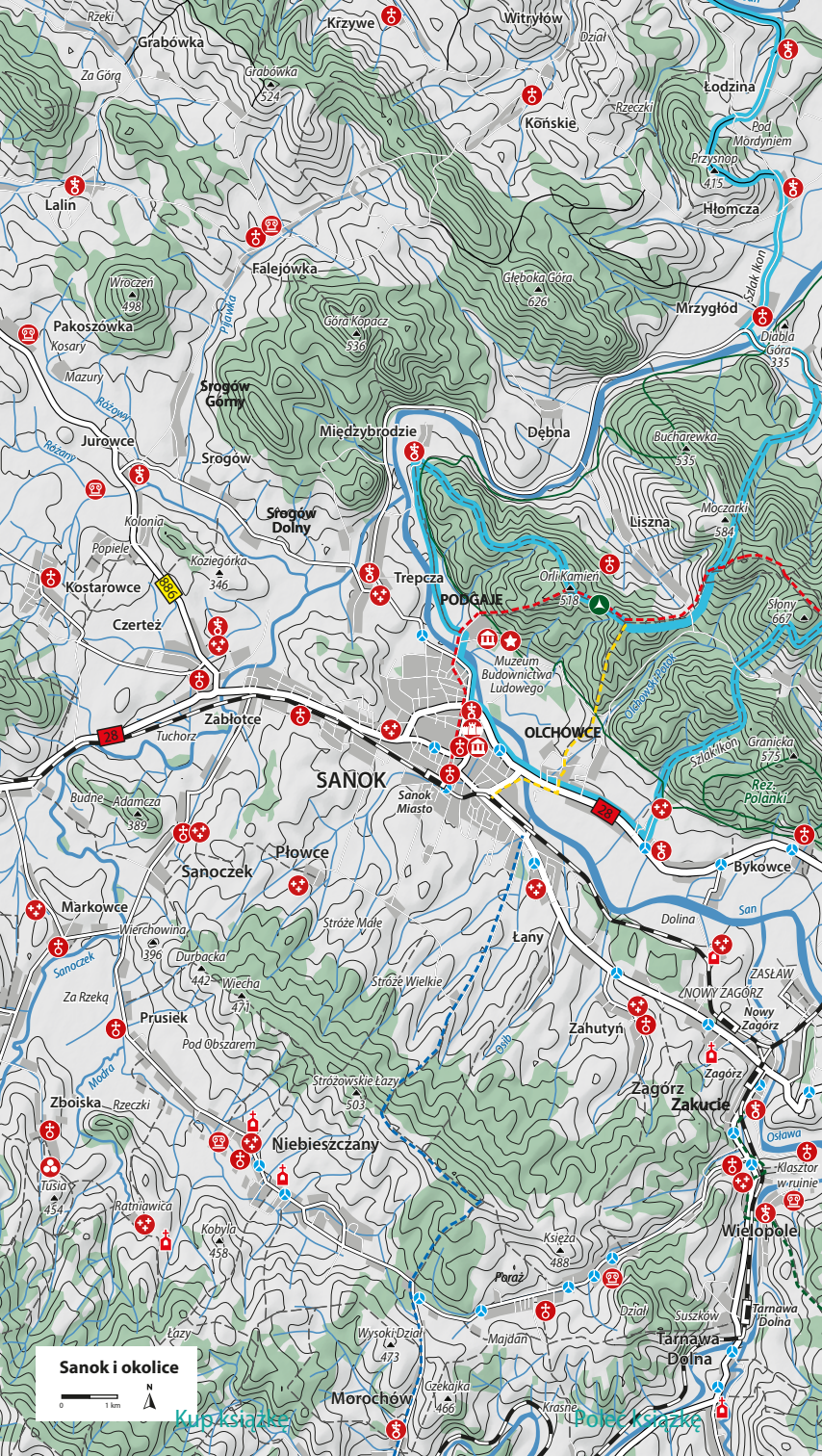
Poleć książkę

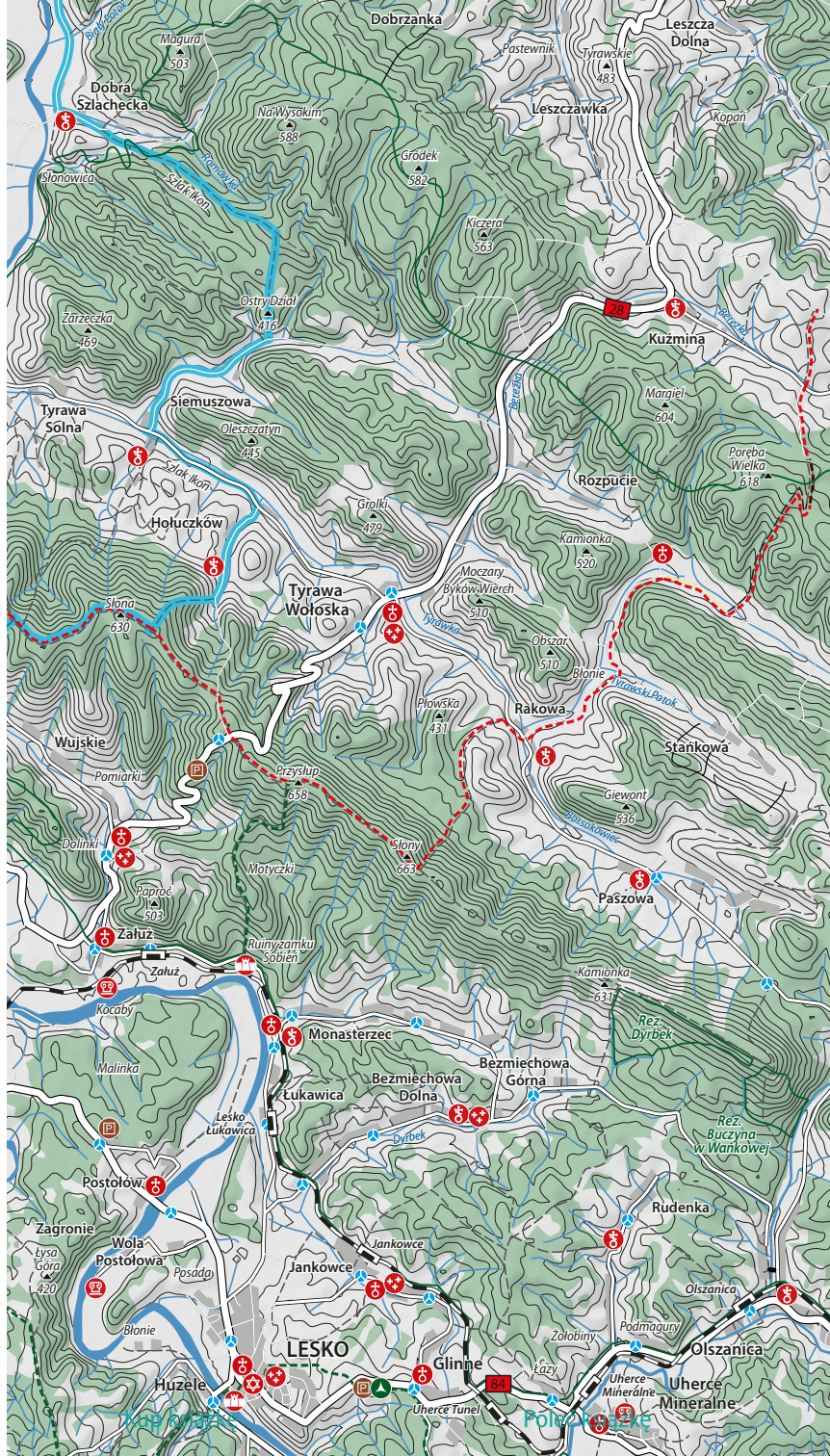

Bieszczady

[Kup książkę](#)

[Poleć książkę](#)

Sanok i okolice

Sanok – miasto malowniczo położone nad Sanem, „brama w Bieszczady”. Każdy turysta zmierzający w góry powinien zatrzymać się tu choćby na jeden dzień. Ten dawny królewski gród przyciąga zwiedzających licznymi, pięknymi zabytkami. W centrum warto zobaczyć średniowieczny układ urbanistyczny z zabytkowymi kamieniczkami w rynku i przyległych ulicach, ratusz, kościół i klasztor oo. Franciszkanów z XVII w. oraz kościół parafialny Przemienienia Pańskiego z XIX w. Wyjątkowo cennym obiektem jest XVI-wieczny renesansowy zamek, w którym mieści się Muzeum Historyczne z bogatą kolekcją ikon oraz pokaznym zbiorem obrazów Zdzisława Beksińskiego. Niedaleko zamku

stoi murowana cerkiew Trójcy Świętej z końca XVIII w. Do Sanoka przyciąga również Muzeum Budownictwa Ludowego położone na drugim brzegu Sanu. Jest to największy skansen w Polsce – wspaniała kolekcja zabudowy drewnianej z obszaru Beskidu Niskiego, Bieszczadów i przyległych do nich pogórzy.

Historia

Jak wiele innych miast, Sanok powstał na skrzyżowaniu dróg handlowych, w tym przypadku z Polski na Ruś i na Węgry. W pobliżu Sanoka, na wzgórzu Horodyszcz, istniał prawdopodobnie już w IX w. warowny gród. Najstarsza wzmianka o mieście pochodzi z roku 1150. Aż do połowy XIV w. tereny obecnej ziemi

▼ Rynek w Sanoku

sanockiej należały do Rusi, do Polski przyłączył je Kazimierz Wielki. Po jego śmierci Ruś Halicka, a z nią i Sanok, dostały się na krótko pod panowanie węgierskie. W 1417 r. w sanockim kościele odbył się ślub Władysława Jagiełły z Elżbietą Granowską (wcześniej ona owdowiała trzykrotnie, on – dwukrotnie). Niedługo potem, po śmierci króla, miasto otrzymała jako odprawę wdowią jego czwarta żona – Sonka Holszańska. Miasto było królewsczą i przez wieki, dzięki królewskim przywilejom, dynamicznie się rozwijało. Już w 1510 r. założono tu pierwszy wodociąg. W 1. poł. XVI w. drewniany gród przebudowano na murowany zamek.

Od końca XVI w. zaczyna się pasmo klęsk – najpierw wielki pożar miasta, potem najazd wojsk tatarskich i niedługo potem

wojsk Rakoczego. Po I rozbiorze Polski (1772) dawne królewsczyzny przeszły na własność austriackiego skarbu państwa, a Sanok stał się siedzibą cyrkułu (jednostki odpowiadającej mniej więcej powiatowi).

Pod koniec XIX w. dużym impulsem rozwojowym dla miasta było otwarcie w 1884 r. linii kolejowej ze Stróż do Zagórza. W okresie międzywojennym na terenie Sanoka powstało kilka dużych zakładów przemysłowych, m.in. fabryka gumy, fabryka obrabiarek i akumulatorów. Przed II wojną światową Sanok liczył około 18 tys. mieszkańców.

Po klęsce wrześniowej granicę między hitlerowskimi Niemcami a ZSRR stanowiła (przez 2,5 roku) przecinająca miasto rzeka San. Tak więc Sanok położony był wówczas na samej granicy. W okresie okupacji niemieckiej w mieście i okolicy działał ruch oporu. W tym czasie hitlerowcy zamordowali prawie wszystkich sanockich Żydów, którzy stanowili znaczący procent ludności Sanoka. Pierwsze powojenne lata też nie sprzyjały rozwojowi, gdyż w okolicy toczyły się jeszcze walki polsko-ukraińskie. Ponowny przyrost ludności miasta i rozwój jego zakładów zaczął się dopiero w 2. poł. lat 50 XX w.

Warto zobaczyć

W centrum miasta na wyniosłej nadrzeznej skarpie wznosi się sanocki **zamek**, którego dzieje rozpoczynają się w XIV w. Drewniany gródek został gruntownie przebudowany w połowie XVI w. przez ówczesnego starostę sanockiego. Do dziś przetrwało jedno renesansowe skrzydło zamku, pozostałe rozebrano w XIX w. W zamku ma swoją siedzibę **Muzeum Historyczne w Sanoku**, w którym znajduje się piękna kolekcja ikon, przeniesiona tutaj z bieszczadzkich cerkwi. Jest tu również wystawa poświęcona historii miasta

i etnografii jego okolic. Obszerny dział muzeum wypełniają obrazy współczesnego malarza **Zdzisława Beksińskiego** (1929–2005), który w Sanoku się urodził i który podarował miastu kolekcję swoich dzieł.

W pobliżu zamku znajduje się prawosławna **cerkiew katedralna Trójcy Świętej**. Murowana świątynia została zbudowana w 1784 r. jako cerkiew greckokatolicka. We wnętrzu zobaczyć można ikonostas z 2. poł. XIX w.

Muzeum Historyczne w Sanoku

- ul. Zamkowa 2
- www.muzeum.sanok.pl
- czynne 2 XI–31 III pn. 8.00–12.00, wt.–śr. 9.00–17.00, czw.–nd. 9.00–15.00, 1 IV–31 X pn. 8.00–12.00, wt.–nd. 9.00–17.00
- wstęp 18 zł, ulgowy 13 zł, rodzinny 48 zł

Zabudowa ★ **Rynku** pochodzi przeważnie z 2. poł. XIX i początku XX w. W południowo-wschodnim narożniku znajduje się **zespół klasztorny Franciszkanów**, wzniesiony w XVII w., gruntownie przebudowany w wieku XIX. Z tego okresu pochodzi m.in. charakterystyczna wieża kościelna. Wewnątrz, w bocznym ołtarzu, znajduje się słynący łaskami obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem. We wschodniej pierzei stoi eklektyczny **Ratusz** z końca XVIII w., przebudowany w XIX w. Najpopularniejszym sanockim deptakiem jest **ulica 3 Maja**, wybiegająca z Rynku na południe. W środkowej części ulicy na ławeczce odpoczywa **Dobry Wojak Szwejk** – jest to oczywiście jego postać odtworzona z brązu. Główny bohater powieści Haszka gościł w Sanoku w czasie pobytu na froncie i miał tutaj dość ciekawe przygody w wątpliwej

reputacji przybytku. Niedaleko od Rynku, przy **placu św. Michała**, znajduje się sanocki **kościół parafialny Przemienienia Pańskiego**. Pierwszy kościół parafialny istniał w tym miejscu już w XIV w., obecny, zbudowany w stylu neoromańskim, pochodzi z połowy XIX w.

Będąc w Sanoku, koniecznie trzeba poświęcić chociaż kilka godzin na zwiedzenie tutejszego **★ Muzeum Budownictwa Ludowego**. Skansen założony w 1958 r. jest największym tego typu obiektem w Polsce i stale się rozbudowuje. Położony w ładnym pagórkowatym terenie dzieli się na kilka sektorów poświęconych budownictwu Łemków, Bojków, Dolinian i Pogórzeń. W skansenie są aż cztery drewniane obiekty sakralne: cerkiew z Grąziowej na Pogórze Przemyskim, niewielka cerkiew

z Rosolina, której bryła i wyposażenie posiada cechy charakterystyczne zarówno dla liturgii wschodniej, jak i zachodniej (np. brak ikonostasu, a obecność ołtarzy bocznych), typowa cerkiew łemkowska pochodząca z Ropek koło Hańczowej w Beskidzie Niskim, a także drewniany kościół z Bączala Dolnego (Pogórze Ciężkowickie), który wciąż pełni funkcje liturgiczne – odbywają się tutaj śluby. Oprócz tego w skansenie znajduje się kilka obiektów tradycyjnego przemysłu ludowego: tartak, olejarnia, warsztaty tkackie, urządzenia kopalnictwa naftowego i in. W osobnym, zaadaptowanym w tym celu murowanym budynku z miejscowości Nowosiółki koło Baligrodu mieści się wystawa ikon karpacczych, zawierająca ok. 200 cennych eksponatów, zaś w chałupie przeniesionej z Tyrawy Solnej – wystawa pokazująca

▼ Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

życie codzienne mieszkańców małych miast w południowo-wschodniej Polsce w XX w. (wystawy czynne tylko w okresie V–X). Atrakcją skansenu jest także sektor miejski, prezentujący (zrekonstruowany) rynek galicyjskiego miasteczka. Znajdują się tu liczne, w większości podcieniowe domy z przełomu XIX i XX w.: poczta, gospoda, apteka, urząd, dom szewca, remiza... Każdy z nich urządzone zgodnie z jego funkcją, eksponując zabytkowe wyposażenie. Domy stanowią repliki budynków stojących pierwotnie m.in. w Sanoku, Brzozowie, Birczy, Jaśliskach, Dębowcu, Niebylcu i Ustrzykach Dolnych.

Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

- ul. Rybickiego 3
- www.skansen.mblsanok.pl
- czynne V–IX codz. 8.00–18.00, X 8.00–16.00, XI–III 9.00–14.00, IV 9.00–16.00
- wstęp 15 zł, ulgowy 10 zł

Szlak Ikon

Zabytkowe ikony można oglądać nie tylko w sanockim muzeum, lecz także w okolicznych drewnianych cerkwiach. Dotarcie do

▼ Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

nich ułatwia oznakowany Szlak Ikon, który możemy pokonać pieszo, rowerem lub samochodem. Oprócz zabytków techniki na szlaku znajdują się również atrakcje przyrodnicze. Szlak przebiega przez Sanok oraz opisane poniżej miejscowości.

Dobra Szlachecka

Stoi tu dawna parafialna cerkiew greckokatolicka św. Mikołaja, drewniana, zbudowana w 1879 r., obecnie kościół filialny Podwyższenia Krzyża. Przed cerkwią znajduje się trójkondygnacyjna obronna brama-dzwonnica z XVII w., z kaplicą na piętrze oraz dzwonami z 1624 i 1625 r.

Dolina Sanu

Rzeka na tym odcinku oddziela strome, zalesione zbocza Gór Słonnych i Pogórza

Przemyskiego od nieco łagodniejszych wzgórz Pogórza Dynowskiego, tworząc malownicze meandry i stanowiąc dużą atrakcję dla kajakarzy, miłośników wędkowania oraz amatorów kąpiei. Przewidziana w latach 50. jako obszar do zalania wodami zbiornika, który miał powstać po zbudowaniu zapory w Niewistce, jest obecnie bardzo słabo zurbanizowana, a w efekcie zachowała swój naturalny dziewiczy charakter.

Hłomcza

We wsi znajduje się cerkiew greckokatolicka Soboru NMP, drewniana, wzniesiona w 1859 r. W latach 1946–60 użytkowana jako kościół rzymskokatolicki, następnie jako cerkiew prawosławna. Od 1991 r. odbywają się w niej nabożeństwa obrządku bizantyjsko-ukraińskiego.

Lutowiska i okolice

Położone u podnóża Otrytu Lutowiska to siedziba największej obszarowo (476 km²), a zarazem najmniej zaludnionej gminy w Polsce (poniżej 5 os./km²). Większość turystów zmierzających z Ustrzyk Dolnych w wyższe partie Bieszczadów przejeżdża przez miejscowość, nie zatrzymując się w niej. Tymczasem znajduje się tu kilka ciekawych, wartych zobaczenia obiektów, a okoliczne tereny doskonale nadają się do uprawiania turystyki pieszej i rowerowej. W Lutowiskach działa Ośrodek Informacyjno-Edukacyjny Bieszczadzkiego Parku Narodowego, gdzie

można zasięgnąć informacji o atrakcjach bieszczadzkich, imprezach regionalnych, wynająć przewodnika, obejrzeć wystawę lub wziąć udział w ciekawej prelekcji.

W ciągu ostatnich lat powstało tu kilka gospodarstw agroturystycznych, sieć dobrze zaopatrzonych sklepów spożywczych, restauracja i zaplecze sportowe. Lutowiska są siedzibą nadleśnictwa, jest tu placówka Straży Granicznej, apteka, ośrodek zdrowia i poczta.

Historia

Pierwsze wzmianki o Lutowiskach z 1580 r. informują o istnieniu wsi założonej na prawie wołoskim przez rodzinę

▼ Lutowiska

Stadnickich. Lokalizacja miejscowości była bardzo dogodna, ponieważ przecinały się w tym miejscu szlaki handlowe – pierwszy biegł z kierunku Sanoka na wschód, drugi z Przemyśla na południe. Dzięki staraniom właściciela Lutowisk, Ludwika Urbańskiego, w XVIII w. wieś uzyskała prawa miejskie oraz królewski przywilej organizowania jarmarków. W końcu XIX w. na lutowskie targi przybywali kupcy nie tylko z najbliższej okolicy, ale także z bardziej odległych regionów Europy Środkowej. Sprzedawano tu głównie wypasane na łąkach woły, które pędzono grzbietami i dolinami góorskimi do centrum miasteczka, na obszerny rynek, na którym zawierano transakcje handlowe. Takie jarmarki odbywały się 10 razy w roku (co

wyróżniało Lutowiska spośród innych podgórszych miasteczek, w których targi odbywały się dużo rzadziej) i trwały trzy dni. Ówczesny handel był zdominowany przez Żydów – ich społeczność stanowiła ponad połowę mieszkańców miasteczka.

W 1919 r. Lutowiska utraciły prawa miejskie, niemniej pozostały nadal handlowym centrum regionu. W tym okresie mieszkało tu ponad 2 tys. osób (dziś ok. 700).

Zagładę miejscowości przyniosła II wojna światowa. W czerwcu 1942 r. Niemcy rozstrzelali ok. 650 osób narodowości żydowskiej z Lutowisk i okolic. Zniszczono również synagogę i żydowskie domy w centrum miasteczka. W miejscu tego zbiorowego morderstwa, obok neogotyckiego kościoła, stoi dziś pomnik. Inną pamiątką po lutowskich Żydach jest dobrze zachowany kirkut.

Drugą liczną grupę ludności Lutowisk stanowili grekokatolicy. Dzięki ich staraniom w 1898 r. wzniesiono cerkiew parafialną św. Michała Archanioła. Była to okazała świątynia, nawiązująca kształtem do tradycyjnej architektury ukraińskiej (podobna stoi do dziś w Bystrem koło Michniowca). W latach 1945–51 Lutowiska – przemianowane na Szewczenkovo – znalazły się na terenie ZSRR. Powrót do Polski okazał się zgubny dla cerkwi. Niszcząc ją, okradzioną i pozbawioną opieki została rozebrana w 1980 r. Do ciekawego zdarzenia doszło w 2000 r. Grupa mieszkańców Lutowisk przesiedlona w latach 50. do ZSRR wskazała na wzgórzu cerkiewnym miejsce ukrycia dzwonów. W wyniku prac ziemnych odkryto dwa dzwony pochodzące z tutejszej cerkwi, ukryte w 1951 r.

Warto zobaczyć

Z dawnego małomiasteczkowego charakteru miejscowości – dużego, otoczonego drewnianymi domami dwudzielnego

▲ Kirkut w Lutowiskach

rynku, dworu, rozproszonych zabudowań folwarcznych, synagogi i cerkwi – nie pozostało do dzisiaj w zasadzie nic.

Atrakcją dla wielbicieli judaistów jest rozległy ★ **kirkut**, na którym można obejrzeć ok. 500 macew; wiele z nich wyróżnia się pięknymi, dobrze zachowanymi reliefami. Cmentarz znajduje się nieco powyżej wsi, na zboczu. Można do niego dotrzeć drogą z płyt, biegnącą za nową szkołą, obok boisk sportowych. Teren kirkutu jest ogrodzony, ale dostępny dla zwiedzających.

Pozostałością po rozebranej w 1980 r. cerkwi jest drewniany krzyż ustawiony na wzgórzu cerkiewnym oraz okalający je **stary cmentarz** z zachowanymi zabytkowymi nagrobkami (w dole miejscowości, poniżej szkoły, naprzeciwko przystanku autobusowego).

Po przeciwnej stronie miejscowości wznosi się okazały murowany **kościół parafialny św. Stanisława Biskupa**, zbudowany w latach 1911–20. Po wojnie, do 1951 r. (w którym Lutowiska po regulacji granic wróciły do Polski), świątynia była wykorzystywana jako magazyn, a jej wnętrze uległo zniszczeniu. Dopiero w 1963 r., po długotrwałym remoncie, obiekt mógł pełnić znowu funkcję kościoła.

Przy głównej drodze zwraca uwagę XIX-wieczna **drewniana willa z wieżyczką** – jedyna pozostałość dawnej zabudowy świeckiej.

Okolice Lutowisk

Okolice Lutowisk warto zwiedzać, korzystając ze znakowanej na niebiesko 13-kilometrowej ścieżki historyczno-przyrodniczej,

wytyczonej w ramach projektu **Ekumzeum „Trzy kultury”**. Ścieżka oprowadza po najciekawszych miejscach mikroregionu, łącząc m.in. wymienione wyżej zabytki Lutowsk, chatę bojkowską w Posadzie Dolnej, stanowiska przyrodnicze (ostoje ptaków, gadów i ssaków, charakterystyczne zbiorowiska roślinne) oraz ciekawe punkty widokowe.

Smolnik

Na wzgórzu nad Sanem, na południe od obecnego centrum wsi, stoi drewniana cerkiew św. Michała Archanioła, zbudowana w 1791 r., obecnie kościół Wniebowzięcia NMP (jedyne budynki zachowane z dawnej wsi). Jest to jedna z trzech zachowanych w Polsce (a jedyna w Bieszczadach) cerkwi zbudowanych w tzw. archaicznym stylu bojkowskim (druga – z Grąziowej – znajduje się w skansenie w Sanoku, trzecia, o zniszczonej podczas powojennych remontów bryle – w Liskowatym w Górach Sanocko-Turczańskich, na północ od Ustrzyk Dolnych). Świątynia ma konstrukcję zrębową, jest trójdzielna, wybudowana na kamiennej podmurówce. Babiniec, prezbiterium i nawę wieńczą dachy namiotowe. Wnętrze zdobi XVIII-wieczna polichromia, znajduje się tu też obraz Wniebowzięcia Matki Boskiej datowany na rok 1748. W 2013 r.

cerkiew tę wpisano na Listę UNESCO. Ocalałe ikony przechowywane są w Muzeum Sztuki Ukraińskiej we Lwowie.

NOCLEGI

W Lutowskach i w okolicach można skorzystać z noclegów m.in. w pensjonatach, ośrodkach wypoczynkowych oraz w dużej liczbie gospodarstw agroturystycznych. Na temat tych ostatnich szczegółowych informacji udziela **Stowarzyszenie Agroturystyczne Galicyjskie Gospodarstwa „Gościnne Bieszczady”** z siedzibą w Lesku (☎ 13 4697266) lub koło terenowe stowarzyszenia w Czarnej, ☎ 505092774. Poza tym godne polecenia miejsca noclegowe oferują:

Dom Pracy Twórczej „Chata Socjologa”

Otryt Górny 1 ☎ 504018205

🌐 www.otryt.bieszczady.pl

Miejsca noclegowe dla 30 osób, piękne widoki na połoniny Wetlińską i Caryńską. Brak światła, wieczory spędzane przy kominku i świecach. Ceny noclegów: 10–15 zł.

Szkolne Schronisko

Młodzieżowe PTSM

Lutowska 45 ☎ 693045151

🌐 www.schronisko-lutowska.prv.pl

Obiekt całoroczny, 50 miejsc w pokojach wieloosobowych. Możliwość korzystania z samoobsługowej kuchni, jadalni i świetlicy. Ceny noclegów: 12–16 zł (za pościel jednorazowa opłata 6 zł).

INFORMATOR

Informacja turystyczna

Ośrodek Informacji i Edukacji

Turystycznej BdpN

Lutowska 2 ☎ 13 4610350

✉ oie@bdpn.pl 🌐 www.bdpn.pl

Gminne Centrum Informacji Turystycznej

Urząd Gminy w Lutowskach

Lutowska 14 ☎ 13 4610313

✉ gci@lutowska.pl

🌐 www.lutowska.pl

WYŻYWIENIE

W Lutowskach znajdziemy kilka barów szybkiej obsługi, możemy też posilić się w karczmie, ale raczej trudno tu będzie o wykwintną restaurację.

Propozycje wycieczek

Lutowiska są znakomitą bazą wypadową we wschodnią część grzbietu Otrytu oraz w malowniczą, niezwykle ciekawą przyrodniczo i historycznie (pozostałości dawnych wsi) dolinę Sanu. Ciekawe wycieczki prowadzą też w masyw Magury Stuposiańskiej i w rejon Dwernika-Kamienia. Okolicę można zwiedzać również na rowerze, korzystając ze szlaków znakowanych, a także nieznakowanych leśnych stokówek i innych dostępnych dróg niższej kategorii.

Trasa piesza 4.

Nadsanie dla wytrwałych

➤ **Zatwarnica ➤ Hulskie ➤ Krywe ➤ Tworylne ➤ Studenne ➤ przełęcz Korb ➤ Terka**

- ➞ tranzyt
- 🌀 21 km
- 🏔 698 m
- 🕒 7.30 h
- 📍 mapa s. 154

Przepiękna, dosyć długa i wymagająca dobrej orientacji w terenie trasa. Prowadzi doliną Sanu, przez tereny dawnych wsi wysiedlonych w 1947 r. Niewielkie różnice wysokości, ciekawe pozostałości po dawnych osadach i ładne widoki czynią ją jedną z najbardziej ekscytujących wypraw bieszczadzkich. Trasa prawie w całości

prowadzi nieznakowanymi drogami i ścieżkami – konieczna dokładna mapa i kompas.

Początek trasy we wsi **ZATWARNICA**. Można tu dojechać kilkoma autobusami z Ustrzyk Dolnych – generalnie komunikacja bardzo słaba. Punkt początkowy i końcowy trasy nie mają ze sobą połączenia autobusowego – aby dostać się z Zatwarnicy do Terki komunikacją publiczną, trzeba objechać „pół Bieszczadów” przez Zagórz.

Wycieczkę rozpoczynamy w centrum Zatwarnicy, przy przystanku autobusowym, niedaleko kościoła. Początkowo idziemy na południe szosą, w kierunku Suchych Rzek, przechodzimy mostkiem nad potokiem Rzeka i po chwili skręcamy w prawo w wyraźną drogę szutrową (prowadzi nią znakowana na czerwono gminna ścieżka historyczno-przyrodnicza). Asfaltową drogą na wprost można dojść do dawnej osady Suche Rzeki, gdzie znajduje się schronisko harcerskie „Ostoja” (szlak żółty, który dalej wyprowadza na Przełęcz Orłowicza – ok. 3 godz. 30 min). Mijamy kościół i zaczynamy podchodzić, początkowo dolinką potoku, po czym wchodzimy w las i dwiema serpentynami pokonujemy stromy stok Wierszka. Wkrótce docieramy do niewielkiej przełęczki oddzielającej Wierszek od grzbietu Magurki. Zaczynamy schodzić – droga opada dosyć stromo i po chwili jesteśmy na dnie doliny – na terenach dawnej wsi **HULSKIE**.

W miejscu, gdzie szosa skręca ostro w lewo i zaczyna podążać w górę doliny, odchodzi w prawo wyraźna droga – skręcamy w nią i po chwili znajdujemy się przy **ruinach murowanej cerkwi** w Hulskim. Obok stoi zrujnowana dzwonnica parawanowa, a w pobliżu można odszukać zarośnięte barwinkiem pozostałości cmentarza. Przy ruinach przekraczamy wyraźną ścieżką potok Hulski i wychodzimy na rozległe łąki. Drogą, która wiedzie

PROGRAM PARTNERSKI

— GRUPY HELION —

-
1. ZAREJESTRUJ SIĘ
 2. PREZENTUJ KSIĄŻKI
 3. ZBIERAJ PROWIZJĘ

Zmień swoją stronę WWW w działający bankomat!

Dowiedz się więcej i dołącz już dzisiaj!

<http://program-partnerski.helion.pl>

Grupa
Helion

Travelbook to Twój niezastąpiony towarzysz podróży. Wskaże Ci najważniejsze atrakcje, podpowie, czego szukać poza głównymi szlakami, i wprowadzi w świat miejscowych obyczajów. Znajdziesz w nim opisy najciekawszych regionów i miast, a sprawdzone informacje praktyczne umożliwią staranne zaplanowanie podróży.

Bieszczady

to jeden z najbardziej dzikich i tajemniczych zakątków Polski. Ich położenie i bieg historii zadecydowały, że są niepowtarzalne niemal pod każdym względem. Widokowe połoniny i szerokie doliny, z zachowanymi gdzieś tam łemkowskimi i bojkowskimi cerkwiemi, tworzą urzekający krajobraz o każdej porze roku. Wyjątkowa przyroda, chroniona jako Międzynarodowy Rezerwat Biosfery UNESCO, zachwyca, onieśmiela i przyciąga zwolenników aktywnego wypoczynku. Daj się porwać bieszczadzkiej przygodzie!

Sprawdź najnowsze promocje:
❶ <http://bezdroza.pl/promocje>
Przewodniki najchętniej czytane:
❷ <http://bezdroza.pl/bestsellery>
Zamów informator podróżniczy:
❸ <http://bezdroza.pl/newsletter>

Helion SA
ul. Kościuszki 1c, 44-100 Gliwice
tel.: 32 230 98 63
e-mail: bezdroza@bezdroza.pl
<http://bezdroza.pl>

ebook dostępny na:

ISBN 978-83-283-7724-0

9 788328 377240

Cena 36,90 zł